

Kořeny selského pokroku

Podle sociologa Maxe Webera byla práce pro rolníky povoláním. „Cítili se být Bohem povoláni právě k tomu, co dělali, tedy k péči o svěřenou půdu, dobytek a všechno ostatní. Práce pro ně nebyla pouhým zaměstnáním, jímž se zabýváme osm nebo deset hodin denně, než nám „padne“. Byla soustavou, nikdy nekončící činností, která měla smysl především v odpovědnosti vůči vlastnímu svědomí, rodině a ve víře v nebeskou spásu.“

Práce v zemědělství byla vždy neměřitelná dřina. Platí to bohužel i v moderní době, i když je mnoho namáha-

vých prací nahrazeno mechanizací. Zvýšení produktivity je kompenzováno poklesem počtu pracovníků v zemědělství, vyčerpávající fyzická práce a rozhodovací i organizační starosti však zůstávají. Historie hospodaření na půdě je však provázána snahou o pokrok, o usnadnění dřiny a o zvýšení účinnosti vynakládané práce. Patrné to bylo i na velkostatkách v průběhu 19. století. Nepochybně k tomu přispěl vynález parního stroje, ale také rozšíření odrůd plodin, zavedení osevních postupů, využívání minerálních hnojiv a další.

Posléze, zejména po zrušení roboty, se pokrok přenášel také do selských usedlostí. Svobodní sedláci, s opatrností a nedůvěrou ke změnám zavedených zvyklostí jim vlastní (a z také důvodů uvedených v prvním odstavci), přijímali nové technologie jen pozvolna. V mnoha vesnicích se objevovali průkopníci pokrokovějších způsobů hospodaření, rušila se trojhonná soustava, meliorovaly pozemky a zaváděly dokonalejší

MLÁCENÍ U KÖNIGSMARKŮ. UPROSTŘED SNÍMKU VE SPODNÍ ČÁSTI JE VIDĚT ŽENTOUR, POUŽÍVANÝ K Pohonu stroje ZA VYUŽITÍ KOŇSKÉHO POTAHU. VPRAVO DOLE JSOU PROTIPOŽÁRNÍ NÁDOBY – PUTNA A ŠKOPEK.

VÝMLAT VE DVOŘE U RADŮ, ČÍSLO POPISNÉ 17. KOTEL OBSLUHUJE ZKUŠENÝ STROJNÍK VOJTĚCH VACEK.

mechanizační prostředky. Jeden samotný sedlák však měl malou šanci, takže se rozvíjelo družstevnictví. Nejinak tomu bylo v Soběkurech, obci o výměře necelých 500 hektarů zemědělské půdy 20 km jižně od Plzně.

Psal se rok 1904 když se 8. srpna sešlo v hostinci U Slovana osmnáct místních sedláků, aby na popud nejpokrokovějšího ze svého středu, Václava Kropáčka, založili Hospodářské strojní družstvo v Soběkurech, zapsané společenstvo s ručním obmezením. V preambuli činnosti družstva stojí: „V život uvedené družstvo má účel povznášeti a zdokonalovati výrobu zemědělskou svých členů. Účelu toho dosahuje se společným opatřováním mechanických pohonů a jiných strojů hospodářských pro družstvo a jejich propůjčováním k různým pracím v hospodářství členů společenstva.“ Stanovy družstva zapsal c.k. Krajský soud v Plzni do obchodního rejstříku 10. října 1904 a 24. března 1905 se nové družstvo stalo členem Ústřední jednoty hospodářských družstev pro Království České v Praze (ÚJHD).

Datum ustavení je oficiální dle záznamu v Knize zápisů. Diskuse a přípravy probíhaly zřejmě již před oficiální schůzí. Místní sedláci byli v hostinci U Slovana téměř denně, ve čtvrtek zásadně všichni – pokud byli zdraví. O určité přípravě předem svědčí zápisy z účetního deníku – první nese datum 15. července 1904.

V polovině července byl zakoupen parní stroj (lokomobila) a mlátička od firmy Clayton and Shuttleworth 52" za 9 200 korun. Stroj byl zaplacen jednak z členských podílů a také z úvěru (na 4 %), který poskytla Okresní hospodářská záložna v Přešticích. V roce 1905 byla podána žádost o subvenci, která byla kladně vyřízena až v roce 1906. Státní subvence činila 1 900 K, zemská 2 300 K, dohromady 4 200 K. Dne 9. srpna dorazila mlátička na nádraží v Lužanech u Přeštic a o tři dny později byla mlátičí souprava uvedena firemním montérem do provozu a v druhé polovině srpna začal výmlat. Nejdříve stohy, posléze obilí svezené do stodol všech osmnácti hospo-

dářů, členů družstva. Poplatek za mlácení činil 2,30 K za hodinu, mzda strojníka 2,40 K denně. Od roku 1905 byl přijat provozní řád a sestaven kruhový diagram, podle kterého byl každý člen při mlácení jedenkrát za cyklus první a jedenkrát poslední.

Mlátičí souprava sloužila v Soběkurech až do roku 1951, na jaře 1952 byla „znárodněna“ do STS Přestavlkvy. Kvalifikovaným odhadem vymlátila za celou dobu obilí z 10 000 až 12 000 hektarů. S mláčením se začínalo většinou v srpnu, někdy až v září, a končilo v listopadu až prosinci. Mlátilo se 500 až 600 hodin ročně, nejvíce to bylo v roce 1929 – celkem 682 hodin, nejméně v roce 1934, kdy úrodu ovlivnilo katastrofální sucho a výmlat trval pouze 311 hodin.

Zřejmě pro velkou neúrodu byl v tomto roce zaveden takzvaný Obilní monopol a sjednoceny ceny obilí – u pšenice se cena pohybovala kolem 160 Kč za 100 kg, u ostatních obilovin kolem 130 Kč. Pro zajímavost je možno uvést ceny běžného nářadí z té doby. Například podle ceníku osiv a nářadí Jindřicha Vaňka z Prahy na Václavském náměstí stála lopata kovaná 4 Kč, krumpáč 6,50 Kč a kosa 24 Kč.

V roce 1906 byla postavena kolna na stroje, která slouží dodnes, a mostní váha. V roce 1912 byl zakoupen k mlátičce lis na slámu. V témž roce byl ještě pořízen kroužkový vál (cambridge), o rok později spirálový triér (překulovač), v roce 1914 zdvihač pytlů, jako adaptér k mlátičce. Další investice se uskutečnily až v roce 1922, a to dvě soupravy mlýnských kamenů, na nichž se šrotovalo obilí. K jejich pohonu se využívala lokomobila z roku 1904, která tak doznala celoročního využití. Ve stejném roce byl zakoupen ještě přístroj na upevňování kotelních trubek, neboť lokomobila už potřebovala opravu. Dále byl pořízen lukořez (skarifikátor) na řezání mechovitých luk. V roce 1928 byla postavena u kolny na stroje nádrž na vodu pro plnění parního stroje měkkou vodou, v následujícím roce byl zakoupen stroj na výrobu slaměných povřísel. Lis na slámu byl odprodán v roce 1927 a nový pořízen v roce 1936.

VÁCLAV KROPÁČEK, STAROSTA OBCE SOBĚKURY.

Investice na začátku třicátých let nepochybně ovlivnila hospodářská krize, o desetiletí později druhá světová válka. Po ní došlo k rychlému rozvoji. Již v únoru 1946 byl zakoupen traktor Far-

mall Cormick (dodala UNRRA), v prosinci téhož roku valník a pluh. Na jaře dalšího roku byl zakoupen samovaz. Stroje sloužily za úplaty též Jednotnému svazu českých zemědělců, který měl širší členskou základnu než původní Hospodářské družstvo. Časté byly také práce a doprava formou služeb pro ostatní občany a instituce v obci. V tomto období klesá význam mlátičích souprav, nastalo období převážného mlácení obilí přímo z žebříňáků, bez ukládání „na vrstvu“ ve stodolách. Více než polovina sedláků si pořídila mlátičky „střední kategorie“ o šíři bubnů 32 – 36, k nim zpravidla metací řezačky slámy a někteří i zrnomety.

Soukromých mlátiček bylo v roce 1952 odtaženo ze Soběkur do STS Přestavky spolu s velkou družstevní celkem jednáct. Také toto číslo svědčí o neobyčejném poválečném rozmachu selských hospodářství.

Dlouhodobá úspěšná činnost družstva (z několika dvorů se vystřídaly i tři generace hospodářů) byla bezpochyby podmíněna nespornou výhodností účelu, ke kterému bylo družstvo založeno, pevnými pravidly, dobrovolně přijatými a respektovanými všemi členy, navíc kontrolovanými revizory ÚJHD i revizory Zemskými (po Světové válce státními). Těmi bylo družstvo prakticky po celou dobu své činnosti vnímáno jako vzorné.

K dobré činnosti bylo zapotřebí schopného organizátora a vůdčí osobnost. Ze zápisů z valných hromad je zřejmé, že takovým člověkem byl svolavatel ustavující valné hromady, starosta obce a poslanec Říšského sněmu, Václav Kropáček.

SPOLEČNÁ FOTOGRAFIE VŠECH PRACOVNÍKŮ A DĚTÍ PŘI MLÁCENÍ U KÖNIGSMARKŮ. VPRAVO DOLE PROTIPOŽÁRNÍ NÁDOBY.

Byl zvolen prvním předsedou družstva na tříleté volební období. Ostatní členové představenstva se postupně střídali, ale Václav Kropáček byl zvolen znovu ještě devětkrát. Jeho pravděpodobné další znovuzvolení bylo přerušeno úmrtím v lednu 1934. Již na schůzi výboru v listopadu 1927 poprvé nastolil jednání o budoucí potřebě zakoupení motorového pluhu (traktoru). Při poděkování za čestný diplom od ÚJHD k 25. výročí předsednictví (1931) vyslovil představu, že se družstvo v budoucnu neobejde bez sběrné a společného prodeje drobných produktů: másla, mléka a vajec, které budou takto lépe zpeněžovány. Svými nápady prokazatelně předběhl dobu, ve které žil.

Druhou legendou družstva byl strojník Vojtěch Vacek. Ten svoji profesi vykonával od roku 1914 do roku 1944, tedy 31 sezon. V zápisech z jednání valných hromad se každoročně s železnou pravidelností opakuje, že se postaral o bezvadný chod strojů. „Guinnessovský“ výkon mlátičích souprav byl především jeho zásluhou.

V zápisech se částečně odráží také lidské osudy. Například při slavnostní valné hromadě k dvacátému výročí založení je děkováno zakladatelům za jejich průkopnickou činnost. Vzpomen je také Václav Beran z čp. 12, nezcitlivěný ze „Světové války“ od 11. listopadu 1914, „kteréhož zlý osud snad nikdy nevrátí.“ První valná hromada po obsazení Čech a Moravy Němci se konala 1. dubna 1939 v místnosti předsedy ve dvoře č. 14. Shromažďování v hostinci nebylo možné. Za okupace během 2. světové války podléhaly zápisy družstva pravidelným kontrolám na okresním úřadu. Ještě 27. března 1941 si nový předseda, Ing. Jiří Kropáček, dovolil zakončit valnou hromadu pozdravem „Vlasti zdar“. O rok později, po atentátu na Heydricha, však byla situace mnohem nebezpečnější a členové družstva byli donuceni ke svolání mimořádné „schůze“, na které předseda přednesl „manifestační projev“ k úmrtí zastupujícího říšského protektora a „všichni přítomní slíbili, že si budou plnit své povinnosti vůči svému stavu a státu“. V té době už byl starší bratr předsedy, Václav, plukovník a člen „Obrany národa“ fašisty zatčen a později v Drážďanech popraven. Na zelinářské zahradě u Kropáčků byly zakopány padáky a boty dvou parašutistů vyslaných z Anglie.

Činnost družstva jako organizace byla „úředně“ ukončena v roce 1949, kdy byly znárodněny nové stroje – traktor, valník, pluh a samovaz. Záznamy v pokladním deníku končí datem 31. 12. 1948. Do roku 1951 byla ještě využívána mlátičích souprava a do roku 1964 také mostní váha. Kolna na stroje sloužila mnoho let místnímu JZD jako sklad hnojiv, později byla předána MNV v Soběkurech. Dnes v ní má drobné stroje a nářadí Obecní úřad Soběkury.

Soudržnost a vzájemná pospolitost soběkurských sedláků, vypěstovaná mnohaletou dobrovolnou spoluprací, trvala i po ukončení činnosti družstva a projevila se v zásadním odmítnutí JZD takzvaného čtvrtého typu. K jejímu zlomení bylo v padesátých letech sedm selských rodin vystěhováno daleko od svého domova, převážně do okresu Česká Lípa. Velká část z nich se už do rodné obce nikdy nevrátila. V dolní, převáž-

NA SNÍMKU V POPŘEDÍ STROJNÍK VOJTĚCH VACEK, KTERÝ SVOJÍ PROFESI VYKONÁVAL JEDNATŘICET SEZON.

ně selské části obce, přestaly existovat standardní sousedské vztahy. Vždy bylo možné vycítit určitý odstup mezi starousedlíky a těmi, kteří přistěhovali do vyprázdněných dvorů a usedlostí.

Jako první byla vystěhována z rodného statku rodina syna zakladatele, a to již v roce 1949. Sám Ing. Jiří Kropáček byl v tomto roce komunisty uvězněn, vyslýchán a podroben fyzickému týrání za údajnou protistátní činnost. Po propuštění pracoval až do důchodu v drátovně Škodovky v Plzni, kde zapléтал oka lan. Obytné stavení této rodiny bylo v průběhu „socializace venkova“ zdevastováno natolik, že se do něho jeho potomci nevrátili ani po navrácení majetku v roce 1992. Dnes už je po demolici.

Hospodářské družstvo bylo nesporným zdrojem pokroku a ukázkou, jak je možné využít velké stroje při tradičním hospodaření. Rozvoj mechanizace by si byl nepochybně vynutil i změny v držbě půdy a možná i ve specializaci a výrobním zaměření jednotlivých hospodářství. Každopádně nám však naši pradědové a dědové předvedli, na jak vysokém společenském stupni byli už před více než sto lety. Jejich smysl pro spolupráci a soudržnost nechť jsou nám příkladem.

Ing. Petr Hodan,
pravnuke tří zakládajících členů družstva